

NATRÄG K SV. TOMI AKVINSKOM !

I. Zašto ?

»Bilo je vrijeme, kada je metafizika bila kraljicom znanosti. Sada je moća, da je svak prezire, pa se matrona tuži, odbačena i zapuštena, kao nekoć Hekuba: *Modo maxima rerum, tot generis natisque potens — nunc trahor exsul, inops . . .* (Ja najviša uz toliku djecu, a sada me vuku u zatočje siromašnu).« Ovako je pisao Kant. Danas može ove riječi opetovati sva filozofija. Zašto ?

U mnogim smo stvarima uistinu napredovali. Nijedno doba nije bilo tako razvilo tehniku i specijalizovanje znanosti; nikada nijesu bile socijalno—gospodarstvene sile tako upotrebljene kao danas. Kada je materijalna kultura bila tako rafinirana kao u naše doba? Mi poznajemo točno planete, njihove mase i brzinu; raspravljamo o jezicima i dialektima; pišemo rasprave o tome, što je koji pjesnik ili povjesničar kazao ili napisao i u kojoj zgodi. No nemamo odgovora, dapače ne ćemo ni da raspravljamo o pitanju: odakle, kamo, što smo? Bougaud je pravo rekao: »Silna svjetlost pada na niži svijet, na viši samo duboka tama«.

Ovako se tuži Dr. W. König u svojem spisu »Zuriick zu Thomas von Aquin« (fizišlo u nakladi Benzinger et Co, Einsiedeln). I ima pravo. Otrag nekoliko godina tužio se još jače poznati filozof Paulsen. On je pisao, kako je danas iščezlo ono zlatno vrijeme, kada svi sveučilištarci znadoše disputirati o svim važnijim pitanjima filozofije. To je bilo zlatno doba srednjeg vijeka. Sada se po svim znanostima šepire sofizmi, jer sveučilišna mladež ne zna razlikovati istinu od neistine. Paulsen jadikuje kao i Eucken, Dilthey, Riehl, Spicker: »Nemamo više čvrstih i općenito priznanih načela. Ne slažemo se u metodama, i ciljevima. . . Zadnje misli lete u svim pravcima«. Tako se eto dogodilo, otkada odbaciše metafiziku i s njom svu kršćansku filozofiju. Škola je danas otuđena narodu i uopće životu.

Već osamdesetih godina prošlog vijeka piše Alexi: »Mnogi ostave visoku školu sa skepsom nenaobraženih osoba, pa će kasnije sumnjati o svakom nazoru. Ovo se siromaštvo idejâ pretvara konačno u prostotu mišljenja«. I nije čudo, da Hermann Platz u svom djelu »Im Ringen der Zeit« ovako opaža: »Kod sve većeg broja akademičara raste ova spoznaja, da universa odalečuje đake životu i realnosti i na koncu im potkapa temelj sreće«. Ovome nadodaje König: »Odatle dolazi zanosna moć fraze i kult riječi, koja na koncu gubi svoje značenje i postaje praznom; odatle pretjerana ljubav lijepih i milih oblika; egoizam postajesve bezobzirniji; napokom eto sumnje o svakoj objektivnoj istini, pa sve svršuje duhovnim nihilizmom. Odlučili smo se, da sve promatramo sub specie aeternitatis, pa se zakopasmo u mikrokozmos ovog svijeta.

To uistinu ubija sve velike, duboke i stvarajuće misli u začetku. Nas je zaslijepila sjajna materijalistička kultura u umjetnosti i znanosti, politici i životu, pa smo zaboravili ono što je temelj svakoj kulturi, što je uvjet svakome dizanju u visine: Bistri pojmovi duhovnog života, metafizična prava uvjerenja, vjera u najviši duh kao začetnika svjetskog procesa, u Boga«. (Str. 32).

Ovome može pomoći samo kršćanska filozofija. O njoj veli Steffes: To je filozofija kosmosa, objektivno vrijednih vječnih zakona, zdravog ljudskog razuma. Ta filozofija spaja svijet s Bogom, imanencu s transcendencom, objekat i subjekat. Ona je zdrava sinteza opravdanog empirizma i idealizma.

Kršćanska filozofija štiti nepromjenljive zakone mišljenja protiv modernog psihologizma. Ona prodire u ontologiji do najviših uzroka bivovanja, dokazuje vrijednost uzročnog načela, po kome sve što ima početak, mora imati i dovoljan uzrok svoj.

Kršćanska filozofija razlikuje materiju i duh, bistro govori o početku i razvitku života i svijeta; naglasuje razliku raznih bića, te kako se razlikuju živa od neživih bića. O čovjeku govori kao građaninu dvaju svjetova, zabacuje čisto empiričnu »psihologiju bez psihe«, dokazuje opstanak duše kao posebne supstancije u tijelu.

Kršćanska filozofija zabacuje kult same materije, samog oblika u estetici i dovodi nas do umjetničkog stvaranja, koje se temelji na Boga. U srednjem je vijeku pokazala kršćanska estetika, koliko vrijedi. Ova filozofija pobija plitki historizam, jer se ona oslanja na trascendentalne faktore. Ta i Goethe priznaje, da ti faktori konačno odlučuju. Ova filozofija konačno priznaje u pravu naravno pravo kao temelj postojećeg reda. Paragrafi ove filozofije važe općenito kao i savjest. Tu nema pogibli da njezini paragrafi budu komadi papira. Vrlo spretno unosi ona u razni kaos terijā o moralu, ne kakav subjektivistički elemenat, nego božanski, koji se oslanja na savijest i Boga kao osobno biće. Time ona podaje čvrste i zdrave temelje za ćudoredno i socijalno djelovanje, pa se ne zapliće u nerazrješive zagonetke kao autonomna etika. Ona brani slobodnu volju i tumači uzrok nevoljama u ovom svijetu i to pomoću prekogrobnog života. Ona je, oslanjajući se na zdrav razum, izgradila ćitavu teodiceju.

Kršćanska je filozofija krasna, ćvrsta, jedinstvena zgrada, koju nije jedan duh podigao, nego vjećnost. Stoga se ona i zove **philosophia perrennis** (vjećna f.)

Dandanas sve opet ide za metafizikom, koju je Kant onako oholo bio odbacio i prezreo. Bez nje ne može svijet da živi.

I katolike pozivlju zadnja ćetiri pape, neka se prihvate sv. Tome Akvinskog. Tako Leon XIII. u enciklici 4. 8. 1878. »De philosophia christiana«. Tu papa hvali njegov duh, koji je znao rastrkana uda jednog tijela u jedno sastaviti i sve to divno urediti.

On je pobio ne samo krive nauke svoje dobe, nego je predusreo i zablude našeg vremena. Pijo X. hvali Tominu bistrinu. Slično hvali s. Tomu papa Benedikt XV. I sadanji je papa Pijo XI. izdao posebnu encikliku 29. 6. 1923. On veli: »Njegova je nauka o metafizici do danas izdržala mnogi napadaj sa strane nepravednih napadača, ali kako nijedna kiselina nemože da škodi zlatu, tako i Tomina nauka sjaje u neoslabljenoj snazi. Naš je predšasnik imao pravo, kad je kazao: Ko se odaleči od Akvinata, u metafizici osobito, taj će sebi mnogo škoditi«. Dalje ističe isti papa Tomine zasluge: »On obara modernističke zablude u svim naukama (filozofiji, dogmatici, nauci o bibliji, nauci o čudoređu i društvenom poredku, u pravoj filozofiji, askesij. Stoga nije teško razumjeti, zašto se moderniste tako boje s. Tome Akvinskog. Kako je u staro doba rečeno Egipćanima: Idite k Josipu, tako i mi dovikujemo onima, koji gladuju za istinom: Idite k Tomi«.

II. Kako se nekršćanska filozofija vraća k sv. Tomi.

Dr. J. Feldmann, profesor na akademiji u Paderbonnu, prikazao je u svom spisu »Thomas v. Aquin u. die Philosophie der Gegenwart« (Paderborn 1924) kako se moderna nekršćanska filozofija vraća opet k staroj skolastičkoj filozofiji, posebno sv. Tomi. Odatle ću izabrati nekoliko misli i dokaza, pa će tako s prvim dijelom biti lijepa cjelina.

E. Landmann veli u svom djelu »Transzendenz des Erkennes« (Berlin 1923), da je Kant problem spoznaje utjerao u čorsokak, u kojem se još i danas nalazi, pa treba iznova početi ondje, gdje je bio Descartes, t. j. sa srednjim vijekom (str. 72). Edith Landmann zagovara sa strogim Tomistima objektivnost sekundarnih osjetnih svojstva; dapače se on slaže s onim neoskolastičkim tumačenjem po kome je gibanje pojava koja prati svojstva predmeta. Nicolai Hartmann pripada marburškoj školi neokantijanizma, te je s Cohenom i Natorpom dalje izveo Kantovu nauku do čistog logičkog idealizma. On piše na prvoj stranici svog djela »Grundzüge der Methaphysik der Erkenntnis« (Berlin 1921): »Slijedeće istraživanje polazi sa stanovišta da spoznaja nije stvaranje ili proizvođenje predmeta, kako to uči idealizam stari i novi; predmet postoji prije svake spoznaje i neovisno od nje« (str. I.). Time pisac napušta marburšku školu i temeljnu dogmu Kantove filozofije, po kojoj se ne može spoznati transcendentno. Hartmann se je time kroz logizam i idealistički transcendentalizam povratio k staroj filozofiji Aristotela i sv. Tome Akvinskog. (Sekundarne je naravi, što ga još od njih dijeli). Hartmann nije ono samo nuzgredice nabrao, jer on u više navratoka traktira pitanje o tom mjestu. Tako poimence njegove rasprave »Aristoteles u. Hegel« (Beiträge zur Philosophie des deutschen Idealismus, Erfurt 1923, Heft I), te »Wie ist kritische

Ontologie überhaupt möglich?» (Natorp-Festschrift, Berlin 1924) i »Diessseits von Idealismus u. Realismus« (Kanstudien, 1924, str. 160-206). G. 1922. je objelodanio i Heinz Heimsoeth, također član marburške škole, svoje djelo »Die sechs grossen Themen der abendländischen Metaphysik u. der Ausgang des Mittelalters« (Berlin 1922). Doslije je bila »fable convenue«, da je novija filozofija od renaissance prekinula sa sredovječnom filozofijom i da nema dodira sa skolastikom. Tome je krivo to, što skolastički filozofi nijesu dublje zalazili u noviju nekršćansku filozofiju, a moderni filozofi opet označiše srednji vijek kao besplodno i nekorisno vrijeme filozofije. Heimsoeth dokazuje, da novija nekršćanska filozofija ne potječe neposredno iz antikne filozofije, nego je skolastički nominalizam i njemačka kršćanska mistika 13. do 15. vijeka izvor renaissanske i uopće novije nekršćanske filozofije. Moderna filozofija uza sve svoje formalističko i logicističko obilježje nije izgubila vezu sa sredovječnim materijalnim i metafizičkim pitanjima o Bogu i svijetu, ograničenosti i beskonačnosti, duši i vanjskom svijetu bitku i životu, spoznaji i volji, o individualnosti. To se vidi u povijesti filozofije 2000 godina. I ako se moderna filozofija htjela ocijepiti od vjere i teologije, ne znači to da se ocijepila i od velikih pitanja. (Str. 17.) Tako je početak 14. vijeka i početak moderne umjetnosti, musike, slikarstva, kapitalizma, teorija o državi i društvu, dapače i metoda u prirodnoj nauci. (Str. 16.) I Johannes Volkelt, profesor filozofije u Leipzigu, približuje se sv. Tomi. U svom djelu »Gewissheit u. Wahrheit« (München 1918) on prihvaća pojam istine i mogućnost transcendentale i objektivne spoznaje istine u tomističkom smislu. Time se Volkelt udaljio od svojih Kantijanskih prijatelja.

Oswald Külpe je vrstan poznavalac Kantove filozofije, kako je pokazao u djelu »Immanuel Kant« (Leipzig 1920, 5. izd). On se ipak probio kroz tu filozofiju i u svom djelu »Die Realisierung« (3 sveske) iznosi načela, koja su pristašama sv. Tome davno poznata. On veli, da možemo spoznati opstanak jedne stvari i stvar međusobno razlikovati. I kod modernih je vanjski predmet nužna podloga našem znanju o realnosti. Uz ovo pristaju ugledni brojni Külpovi učenici, koji se većinom bave eksperimentalnom psihologijom. Između njih se osobito ističu Ernst Dürr (†1913 kao profesor u Bonnu), Karl Bühler (prof. u Drezdenu i August Messer (prof. u Giessenu). To su »kritički realiste«. Realiste su i pristaše fenomenološke škole, koju je osnovao Edmund Husserle (prof. u Freiburgu). Ovi zastupaju objektivnost našeg mišljenja protiv subjektivnog psihologizma, i ako objektivne stvari onda hoće da protumače čisto idealistički. I temelj fenomenološke škole, t. zv. gledanje bitka (Wesensschau) poznat je Aristotelovoj tomističkoj filozofiji. Amo spada i škola Franje Brentana, iz koje je potekla austrijska škola predmetnih teoretičara (Gegenstandstheoretiker)

oko Aleksandra v. Meinonga, dalje Stupf, Marty, O. Kraus i dr., iz koje potekla i Husserlova skola. Objektivni i reami karakter nase spoznaje zastupaju i Alois Kiehl (profesor u Berlinu), Gustav Störing (prof. u Bonnu), Max Wentscher (umro kao prof. u Halle g. 1923), Konstantin Oesterreich (prof. u Tubingenu), Franz Erhardt (prof. u Kostocku), Leonard Nelson (prof. u Göttingenu), Moritz Schlich (prof. u Kielu), Karl Groos (prof. u Tubingenu), Robert Selke (prof. u Heidelbergu), Joh. v. Kries (prof. u Freiburgu), William Stern (prof. u Hamburgu), Hans Driesch (prof. u Leipzigu), Ernst Troeltsch (umro kao prof. u Berlinu g. 1923), H. Hlessner (Köln), i dr. E. Study veli u svom spisu »Die realistische Weltansicht u. die Lehre vom Kaume« (Braunschweig 1923), da je sa cisto metamatičko-fizikalnog stanovišta idealistički nazor o svijetu »apsurdan« i »smion« (str. 51).

U kosmologiji ili filosofiji prirode tako zv. neovitalizam ide skupa s peripatetičko-skolastičkom filosofijom. Danas gubi svoje tlo mekaničko tumačenje života u Darwinovom, Haeckelovom, Rouxovom smislu, jer su faktično dokazali da pojedini organizmi imaju svoje zakone uza svu svoju teleološku strukturu. Djela su Reinkova i Drieschova u tome porušili stare kumire mekaničnizma. Hans je Driesch vrstan zoolog i filosof; on je nazvao životni princip »entelehejom«, a to je pozajmio od Aristotela. I botanik u Kielu Johannes Keinke uzima »dominantu« u istom smislu (Die Philosophie der Botanik, Leipzig 1905). Uz neovitalističku metafiziku pristaju i pozitivni istražioći Hertwig, Wiesner, J. v. Uexküll, R. H. Francé i dr. Uz vitalističko svaćenje pristaje i E. Becher u spisu »Die fremddienliche Zweckmässigkeit der Planzengallen« (Leipzig 1917). I Francé uništuje svojom kritikom svako mekaničko svaćenje (Plasmatik, Die Wissenschaft der Zukunft-Heilbrom 1923). Hans André u svojoj knjizi »Einheit der Natur« (1923) zastupa Drieschov pravac.

Kako se sve više otkriva teleoloških struktura i u **anorganskim** bićima, pa kako nije moguće protumačiti te pojave samim fizikalnim energijama, to i za anorgonska bića prihvaćaju »entelehiju«.

O skolastičkoj metodi piše Franz Strunz u svojoj »Geschichte der Naturwissenschaft im Mittelalter« (Stuttgart 1910): »I skolastika cijeni istraživanje prirode. I skolastika je već preporučila iskustvo i pokus, indukciju i uspoređenje, i ako je te metode rijetko upotrebila i drugi su je interesi istisnuli. Ali bilo kako mu drago, poznavali su tu metodu. Tu se vidi, kako svojstveno načelo prirodno istraživanja kod skolastike nije bilo proti znanja, kako se to većinom misli. Uzrok je u vremenu i u skolastičnim drukčije razvijenim interesima, što je teško ta metoda pobjedila. No ipak su zasluge skolastike velike i za istraživanje prirode, ne samo stoga, što su njezine spoznajne metode bile vrsno sredstvo mišljenja,

nego su i njezin način ukupnog shvaćanja kao i pregled bili poučni za istražnje prirode» (str. 88).

Moderna je **psihologija** spala na jednostavnu eksperimentalnu znanost, u kojoj je isključeno svako pitanje filozofsko, metafizično. Jedino je mehanički nazor o svijetu trebao još doslije neke konstruktivne teorije (takov je n.pr. psiho-fizični paralelizam). No i tu »na mjesto običajnih starih pokusa« piše K. Oesterreich (Systematische Philosophie u »Die Kultur der Gegenwart«, Berlin 1921, 384) « e bi se psihične pojave svele na što jaču analogiju s fizičnim pojavama, danas je zavlдалo uvjerenje o potpunoj i bitnoj razlici obiju pojava. Važno je za metafiziku, što filozofi opet prihvaćaju. Ja kao specifički faktor, pa se time odvrćaju od psihologije bez duše i zatim se ponovno odriču psiho-fičnog paralelizma i prelaze k teoriji o međusobnom djelovanju psihe i fisis«. Sve su to teze iz tomističke psihologije.

Psihologija mišljenja i volje odriče se sensizma i prelazi k Aristotelovom shvaćanju da su to duhovni i samostalni svoje vrsti čini. Znatan dio Kulpovih učenjaka (tako zv. Würzburgska škola) pokrenuše to shvaćanje. Oni su naime pomoću pokusa istražili neprestani razvitak pojava našeg mišljenja i čovječje volje i rezultat je bio : u bitnom priznaše stanovište Aristotela i sv. Tome. Što i koliko priznaje, može se vidjeti u novijem djelu C. Spearmana (The nature of »Intelligence« and the Principles of Cognition, London 1923). Spearman vođa engleske eksperimentalne psihologije, istražio je pokusima naše mišljenje i uvjerio se kao i Moore, da za mišljenje nijesu bitno nužne ni stvarne ni jezične predožbe. To ide dalje od Aristotela, koji je tvrdio, da je misao relativno neovisna od predodžbi. — Stara je peripatetička škola tvrdila, da je volja duševna moć svoje vrsti. Sad je to počela prihvaćati i moderna psihologija. Dapače i **slobodu** volje priznaje n.pr. Joël, R. Manno, K. Oesterreich, H. Schwarz, Max Wentscher, Robert Jelke. Von Ach tu slobodu dokazuje eksperimentalnim putem.

Nitko nije ni slutio pred nekoliko godina, da će moderna filozofija tako brzo poštivati metafizične uspjehe skolastike na psihološkom polju. Sada je to činjenica. I još će više moderni cijeniti skolastiku, kada mnogi rukopisi stare skolastike postanu pristupačni i široj znanosti (Cfr. M. Grabmann, Der Gegenwartswert 58).

U zadnje doba upravo se moderni dive **etici, nauci o državi i društvu** sv. Tome. Tako piše berlinski profesor W. Sombart : »Ako pomnjivo čitaš spise skolastikâ, nada sve divno djelo sasma velikog Tome Akvinskog-a to su djelo u njegovoj monumentalnosti dostigli samo Dante i Michelangelo-dobiješ utisak, da im je na srcu bio još jedan drugi odgojni cilj nego li građanska plemenitost i učtivost : da odgoje svoje savremenike i učine ih pravim, srčanim, djelotvornim ljudima. Što najviše naglasuju u svojoj nauci o kre-

posti, na što neprestano opominju, jest : neka sve biće bude prožeto jakošću i svježinom. (Der Bourgeois. Zur Geistesgeschichte des modernen Wirtschaftsmenschen«. Leipzig 1913, 311).

Krugovi oko Külpea, oko Driescha i Brentana učiniše te se opet raspravlja o odnošaju Božjem prema svijetu ; dapače se nekoji priznaju teistima. K. Oesterreich piše : »Danas prevladuje u Njemačkoj metafizički pravac idejâ i taj je opet teistički« (Philosophische Strömungen der Gegenwart u System. Philosophie 389). Glava badenskog neokantijanizma, Windelband priznaje transcendentarno biće, koje on nazivlje »das Heilige«. Slično prihvaća transcendentarno biće i Natorp, suosnivač marburškog neokantijanizma. Johannes Reinke sasma usvaja Tomine dokaze o Božjem opstanku i to na temelju principa kauzalnosti i cilja (Naturwissenschaftl. Weltanschauung, Religion, Freiburg 1923, 8) te veli o Kantovim dokazima : »Kantova su tobožnja pobijanja teoretskih dokaza o Bogu sazdana na domišljatoj dialektici i to ne manje nego li njegov izvorni dokaz o Bogu iz praktičnog uma« (str. 101).

Ima oko 300 godina, što je protestantizam i s njim spojeno poganstvo neprestano napadalo (većinom ironično) na skolastiku. Engleski su teiste 18. vijeka zabacili sv. Pismo i svaku skolastiku i samostalno bez obzira na kršćanstvo zabrodili u more ljudske znanosti i njezina istraživanja. Francuski je naturalizam svršetkom 18. vijeka postao bio modom i pospješio raspadanje umnih i društvenih veza. Tada je Kant proglasio autonomije čovječje spoznaje i djelovanja ; zabacio je metafisiku i otvorio vrata logicizmu, potpunom skepticizmu. Agnosticizam su i skepsa plod te filosofije ; oni su voće, s kojega zatruše zubi našoj generaciji, našim savremenima. Ne vidimo li tu sudbinu rasipnog sina ? Nije on mislio na povratak k svom ocu, dok je bilo još tragova očeve baštine, ali ga glad natjera na druge misli, na povratak. I današnju modernu filosofiju muči glad za istinom i ona se evo vraća k zasadama »vječne filosofije«, barem bitnim istinama stare Aristotelove i Tomine škole. Ovamo se vraćaju smioniji duhovi, veći predstavnici carstva filosofije ; epigoni i trabanti će kasnije doći. **A. S.**